

7. Bespreking Notitie Uniefundering

---

10 oktober 2014

Geachte besturen van kiesverenigingen,

Regelmatig komen er bij het bestuur verzoeken binnen om na te gaan of de Uniefundering voldoende binding geeft om alle betrokken christenen binnen onze partij te verenigen. Hierbij wordt met name de verwijzing naar de Drie Formulieren van Eenheid problematisch genoemd.

We hebben als Landelijk Bestuur besproken in hoeverre de partij gediend is met een discussie over de Uniefundering. Wij realiseren ons dat het hier gaat om een kwetsbaar onderwerp. En dat een eventuele discussie hierover vraagt om een zorgvuldige benadering. Voor velen in onze partij is de betekenis van de Uniefundering en de traditie die daarin doorklinkt van grote waarde.

Aan de andere kant zijn we een volwassen partij waarbinnen een dergelijke discussie met respect voor ieders mening en gevoelens gevoerd moet kunnen worden.

Voorop moet worden gesteld dat het bestuur in deze kwestie nog geen standpunt heeft ingenomen. Wij komen dus ook nog niet met concrete voorstellen.

We zijn echter wel van mening dat een Uniefundering als grondslag van de partij noodzakelijk is. We drukken daarmee uit waar we vandaan komen en wat ons bindt. Zo wil de ChristenUnie in de toekomst een uitgesproken Christelijke partij blijven waarbinnen betrokken Christenen zich verenigen.

We willen deze discussie graag open voeren. Juist om de gevoelens en meningen die er over dit onderwerp leven in de achterban te horen en daar onze winst mee te doen in het vervolgproces. Om de discussie te voeden, hebben wij het Wetenschappelijk Instituut gevraagd een discussienota te schrijven. Wij danken het WI voor de opgeleverde notitie (zie bijlage). Deze geeft naar onze mening voldoende de dilemma's weer en kan ons goed helpen ons denken en spreken over de Uniefundering te vormen.

We zijn al in verschillende provincies met onze leden in gesprek geweest over dit onderwerp. En de komende tijd zijn er nog meer bijeenkomsten gepland ledenvergaderingen van provinciale unies en kiesverenigingen. De partijvoorzitter heeft toegezegd zich in te zetten om zoveel mogelijk bijeenkomsten bij te wonen. U kunt hem via het partijbureau uitnodigen. Ook in de media wordt er van diverse kanten een bijdrage geleverd aan deze discussie.

Op het Uniecongres van 22 november willen we dit belangrijke onderwerp met u bespreken. De eerder genoemde discussienotitie zal de basis vormen van het gesprek op dit congres.

Als ChristenUnie willen we graag dienstbaar zijn aan de samenleving. Om ook in het politieke leven als navolgers van Christus in woorden en daden zijn naam groot te maken.

Wij wensen ons allen toe dat onder de zegen van onze Hemelse Vader de discussie over de Uniefundering aan dat doel mag bijdragen.

Met vriendelijke groet,

Het Landelijk Bestuur,

Piet Adema
Voorzitter

Sandra Korteweg
Secretaris

FUNDERING VERNIEUWD

**Discussienotitie
September 2014**

Een fundering is iets waardevols. Een goed begin is het halve werk. En het Woord van God spreekt zich op verschillende momenten uit over wat het fundament van ons leven en werken zou moeten zijn. Zo houdt de apostel Paulus de gemeente van gelovigen voor dat zij gebouwd is ‘op het fundament van de apostelen en profeten, met Christus Jezus zelf als de hoeksteen’ (Efeziërs 2:20). Christus is de hoeksteen. De ‘levende God’ is ‘fundament en pijler’ (1 Timoteüs 3:15).

Ook de ChristenUnie zoekt haar fundament in Christus. Zij bedrijft politiek op het fundament van ‘de Bijbel, het geïnspireerde en gezaghebbende Woord van God’ (Uniefundering) en ‘in het perspectief van Jezus Christus, wie alle macht is gegeven in hemel en op aarde’ (Unieverklaring).

Het is voor de ChristenUnie van groot belang om de binding met die Bijbelse fundering in Christus steeds levend te houden. Dat is een blijvende opgave, die vraagt om continu gesprek. Door de tijd heen zijn daarin soms nieuwe woorden nodig, juist om opnieuw expliciet te maken wat onze voorgangers bedoeld hebben.

Zo bezint de ChristenUnie zich momenteel op haar grondslagdocument: niet op haar fundament in Christus, maar of deze verwoord is op een manier die nog past bij deze tijd.

Die grondslag heeft in de praktijk twee functies. In de eerste plaats geeft de grondslag antwoord op de vraag wat haar vertrekpunt is en waarom zij bestaat. De grondslag staat in relatie tot de missie (de Unieverklaring). De activiteiten van mensen beginnen bij een missie, maar voor de invulling daarvan is het van groot belang welk vertrekpunt men heeft. In die zin gaat de missie vooraf aan de grondslag.¹ Zo is het ook bij de ChristenUnie: nieuwe leden stemmen in met de Unieverklaring en met de Uniefundering, in die volgorde.

In de tweede plaats, en daarmee samenhangend: een grondslag heeft ook een functie als identiteitsdocument. Het helpt te bepalen welke mensen een organisatie vormen,

wie wel en wie niet lid kan worden. Dat is belangrijk. Mensen vormen een beweging omdat ze een vertrekpunt delen op weg naar hun missie. De ChristenUnie wil een politieke partij zijn van mensen die een fundament delen. Samen zoeken we naar wijze politieke keuzes vanuit het besef dat God heerst ‘over het staatkundig leven, dat de overheid door God is gegeven en in zijn dienst staat en dat christenen de verantwoordelijkheid hebben actief te zijn in de samenleving’ (Uniefundering). De ChristenUnie is een politieke partij van christenen en wil dat blijven.

Deze notitie is voorbereid door de Mr. Groen van Prinstererstichting, het Wetenschappelijk Instituut (WI) van de ChristenUnie, op verzoek van het landelijk bestuur van de partij. Dit document is nadrukkelijk een discussienotitie, bedoeld als basis voor het gesprek over de Uniefundering, niet als besluit van dat gesprek. Het bestuur acht een bezinning op de Uniefundering van belang, maar heeft over de uitkomst van die bezinning nog geen standpunt ingenomen.

Als basis voor dit document diende eerdere bezinning op de grondslag. Zo publiceerde het WI twee themanummers van zijn studieblad *DenkWijzer* over dit thema, onder de titels ‘Bijbel, belijdenis en politiek’ (april 2006) en ‘Protestantse principes, katholieke gezindheid’ (december 2008). In 2013 sprak Kars Veling de jaarlijkse Groen van Prinstererlezing van het WI uit over dit onderwerp, getiteld: ‘Ankers Los. Een nieuw perspectief voor christelijke organisaties’. Kort daarvoor, in 2012, kwam een advies uit van de Commissie Kerndocumenten, ingesteld door het landelijk bestuur van de ChristenUnie, onder voorzitterschap van toenmalig politiek secretaris Joop Alssema.

Naast deze schriftelijke stukken vonden verschillende informele gesprekken plaats, onder andere met een aantal voormalige partijvoorzitters en politiek leiders van de ChristenUnie en haar voorgangers. Ook tijdens een sessie op het partijcongres van juni 2014 werd over dit thema van gedachten gewisseld. Tevens nam het WI kennis van partijdiscussies op het internet en social media.²

De ChristenUnie fundeert haar politiek op een rotsvast fundament: Jezus Christus. Die fundering staat niet ter discussie. Wel is het in elke tijd goed te kijken hoe deze grondslag het beste verwoord kan worden. Deze notitie is bedoeld als basis voor het gesprek daarover, nadrukkelijk niet als besluit van dat gesprek.

De baby en het badwater

Als ChristenUnie koesteren we onze fundering, ons fundament. Wij zijn ChristenUnie omdat we verbonden zijn door ons geloof in Christus: Hij is het fundament waarop we ons werk willen bouwen. Dat is wat onze vertegenwoordigers, bestuurders, leden en kiezers verbindt en inspireert.

Dat is ook wat de opstellers van de Uniefundering hebben willen vastleggen. Zij wilden vastleggen dat de leden van de ChristenUnie elkaar niet vinden in een verwaterd cultuurchristendom, maar in een geloof in Christus als Heer, die ons roept tot betrokkenheid op de samenleving. Hierin staan wij nu op een en dezelfde lijn als de leden van de ChristenUnie toen.

Het is ook goed vast te stellen dat de Uniefundering dienstbaar is geweest aan de missie van de ChristenUnie en in de vorming van een politieke partij van christenen. Bij een gesprek over de Uniefundering is wijsheid geboden, opdat we niet het kind met het badwater weggoien.

Een discussie over de Uniefundering vraagt om zorgvuldigheid. We delen namelijk nog steeds de intenties van de opstellers ervan en het document heeft zijn waarde in de praktijk bewezen. Voor een eventuele herziening van de Uniefundering moet dan ook voldoende aanleiding zijn.

Uniefundering: een korte geschiedenis

De grondslag van de ChristenUnie wortelt in de jaren negentig. Toen bestond er nog geen ChristenUnie, maar wel haar voorgangers: het Gereformeerd Politiek Verbond (GPV), opgericht in 1948, en de Reformatorische Politieke Federatie (RPF), opgericht in 1975.³

Deze partijen werden beide opgericht in een roerige tijd. Nederland was een verzuild land in beweging. Na de Tweede Wereldoorlog streefden velen naar een doorbraak van de verzuiling. Die doorbraak vond pas goed plaats vanaf de jaren zestig en zeventig. Ook in de christelijke politiek werden scheidslijnen geslecht, in de jaren zeventig werd de weg geplaveid voor de fusie van de Katholieke Volkspartij met de overwegend gereformeerde Antirevolutionaire Partij en de overwegend hervormde Christelijk Historische Unie in het CDA. Sommige christenen vonden ook hun weg naar andere (niet-confessionele) politieke partijen.

In deze dynamiek wilden GPV en RPF stevig vasthouden aan de kern van het christelijk geloof als basis voor hun politiek. Zij constateerden dat sommigen, op zoek naar politieke inspiratie, de Schrift wel erg selectief lazen. De op zichzelf inspirerende Bergrede van Jezus leek voor sommigen de enige politieke richtingwijzer uit de Bijbel. Daarom zochten zij hun grondslag in Schrift én Belijdenis, te weten de gereformeerde Drie Formulieren van Eenheid (Nederlandse Geloofsbelijdenis, Heidelbergse Catechismus en Dordtse Leerregels). Deze documenten zijn inspirerende en verdiepende geloofsdocumenten, die tot op de dag van vandaag in veel kerken en voor veel christenen van betekenis zijn.

Het GPV zocht haar grondslag niet alleen in de Schrift en de gereformeerde belijdenis, maar had aanvankelijk ook een expliciete binding met de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt. De grondslag van het GPV luidde:

‘De Heilige Schrift, waarvan de Drie Formulieren van Enigheid van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gehandhaafd in de vrijmaking dezer kerken, de hoofdsom leren, is de enige grondslag en regel van het Verbond, ook voor het staatkundig leven.’⁴

Ook de RPF bond zich aan de gereformeerde belijdenis als bron van politieke wijsheid, maar wilde ook ruimte bieden aan gelovigen uit andere tradities. Dat deed zij door haar grondslag als volgt te omschrijven:

‘De RPF aanvaardt als enige norm voor haar politieke denken en handelen het onfeilbare en gezaghebbende Woord van God zoals ten aanzien daarvan ook beleden wordt in de Drie Formulieren van Enigheid. Zij wil zich hierbij laten leiden door de

christelijke levensovertuiging zoals die in het reformatorische grondmotief van schepping, zondeval en verlossing door Jezus Christus tot uitdrukking wordt gebracht.⁵

Beide grondslagen vertoonden grote overeenkomsten. Ook in de praktijk voelden GPV en RPF zich zeer verwant aan elkaar en trokken zoveel mogelijk samen op. Met het aantreden van het paarse kabinet in 1994 werd de behoefte om samen te werken nog groter. Die hechtere samenwerking leidde in 2000 tot een unie in de kandidatenlijst en in Tweede Kamerfractie: de ChristenUnie. En daar komt dus de term ‘Uniefundering’ om de hoek. Deze tekst was bedoeld als een grondslagformulering bij een samenwerkingsverband, een unie.

Het eerste voorstel voor een formulering van de grondslag van de unie dateert uit 1998. Deze kwam van de ‘Commissie Samenspreking’, met als voorzitter Leen Hordijk, lid van de Centrale Verbondsraad van het GPV, en als secretaris Roel Kuiper, directeur van het wetenschappelijk bureau van de RPF. Aan de commissie de taak een grondslag te formuleren die beiden partijen aan elkaar kon verbinden. De Uniefundering, waarvoor zij de basis legden, luidde uiteindelijk als volgt:

‘De ChristenUnie erkent Gods heerschappij over het staatkundig leven, dat de overheid door God is gegeven en in zijn dienst staat en dat christenen de verantwoordelijkheid hebben actief te zijn in de samenleving. Zij fundeert haar politieke overtuiging op de Bijbel, het geïnspireerde en gezaghebbende Woord van God, die door de Drie Formulieren van Eenheid wordt nagesproken en die ook voor het staatkundig leven wijsheid bevat.’

Verschillende formuleringen van de grondslag van de ChristenUnie en haar voorgangers zijn mogelijk gebleken. De huidige tekst, de Uniefundering, is een grondslag voor een samenwerkingsverband, zoals de naam al aangeeft. Die samenwerking heeft geleid tot het ontstaan van een zelfstandige politieke partij: de ChristenUnie.

De Uniefundering was bedoeld als verbindende grondslag van een samenwerkingsverband van twee partijen. Inmiddels leven zij al bijna vijftien jaar voort in één partij: de ChristenUnie. Er is reden tot bezinning op de tekst van de grondslag: geeft de Uniefundering nog steeds goed weer op welke grond de ChristenUnie staat?

Verstaat gij, wat gij leest?

De vraag of de Uniefundering de grondslag van de ChristenUnie nog steeds goed weergeeft is ten dele een vraag naar taal en stijl.

Het document wilde vooral GPV en RPF bij elkaar brengen en sprak in het taalveld van die twintigste-eeuwse partijen. Herkennen wij die taal wel? Begrijpen mensen die zich nu als lid aanmelden dat wanneer we over een ‘Uniefundering’ en een ‘Unieverklaring’ spreken, zij een grondslag en missieverklaring kunnen verwachten?

Weet een twintiger die enthousiast is zijn talent te geven aan de christelijke politiek wel wat er bedoeld wordt met ‘het staatkundig leven’, een begrip dat tot tweemaal toe gebruikt wordt in de Uniefundering?

En hoe beoordelen we vanuit dit perspectief de verwijzing naar de Drie Formulieren van Eenheid? Voor een deel van de achterban van de ChristenUnie is de relevantie van de belijdenisdocumenten glashelder. Maar zijn er ondertussen niet aanzienlijke groepen (aspirant)leden die nauwelijks zicht hebben op wat er met de Drie Formulieren van Eenheid wordt bedoeld, laat staan wat er in deze formulieren staat? Voor hen kunnen deze woorden een gevoel van vervreemding oproepen. En wanneer heeft u zelf eigenlijk voor het laatst een ChristenUnie-vertegenwoordiger aangesproken op gemaakte keuzes met de Dordtse Leerregels in de hand?

Wil een grondslag van praktische betekenis zijn, dan moeten de daarin gebruikte woorden en begrippen aansluiten bij het taalveld van de beoogde achterban. Dat is op dit moment een onderwerp van aandacht.

Een brede grondslag en levende belijdenis

Niet alleen de taal en de stijl geven de ChristenUnie reden tot bezinning op haar grondslag. Er is ook een meer principiële reden: werkt de huidige Uniefundering nog wel als levende grondslag of zijn het in de praktijk soms dode letters?

Een belangrijk onderwerp in dat kader is de verwijzing naar de gereformeerde belijdenis. De gereformeerde belijdenis is en blijft een bron van wijsheid. Neem bijvoorbeeld het eerste deel van de Heidelbergse Catechismus, dat spreekt over de ellende van mensen die naar hun aard uit zijn op 'elk kwaad'. Deze notie werd onlangs nog door de gereformeerd-vrijgemaakte predikant ds. Piet Houtman vertaald voor de politiek:

'Christelijke politiek (...) heeft geen optimistische verwachtingen van mensen en het goede in hen, alsof zij daardoor uit zichzelf het goede voor de wereld, hun medemensen en zichzelf zullen zoeken. Evenmin verwachten wij dat christelijke politiek, of welke goede politiek ook, burgers tot betere mensen zal kunnen maken. Als mensen iets goeds doen of het goede zoeken is dat aan God te danken.'⁶

Maar we moeten ook constateren dat de fronten de afgelopen jaren verschoven zijn. De secularisatie heeft gemaakt dat Bijbelgetrouwe christenen elkaar vinden, dwars door kerkmuren heen. Ook de ChristenUnie wil ruimte bieden voor allen die Christus in de politiek willen navolgen. Zo heeft het partijcongres van de ChristenUnie in 2012 nog bevestigd dat katholieken voluit welkom zijn als actief lid, ook als bestuurder of volksvertegenwoordiger van de partij.⁷ In dat kader is de manier waarop nu naar die belijdenis verwezen wordt principieel en in de praktijk problematisch.

De partij ontvangt geregeld signalen van de moeite die leden met deze teksten hebben. Er zijn mensen die we graag bij de ChristenUnie willen hebben, maar voor wie de verwijzing naar de gereformeerde belijdenis een te hoge drempel vormt. Voor de katholieken en evangelischen in en rondom onze partij zijn bepaalde passages in de Drie Formulieren van Eenheid in de praktijk moeilijk, soms zelfs grievend. De mis, voor katholieke een heilig en essentieel onderdeel van zijn geloofsbeleving, wordt een 'vervloekte afgoderij' genoemd'. En de praktijk van geloofsdopen, door sommigen gezien als een noodzakelijke stap om de Heilige Geest te ontvangen, een 'ketterij'.⁸ Verschillende partijleden hebben ook publiekelijk hun moeite hebben uitgesproken over deze verwijzing.⁹ Geloofsverschillen hoeven niet onder tafel geveegd te worden, maar het is te betreuren als ze een politieke unie van christenen in de weg staan.

Als alternatief kan gedacht worden aan de Apostolische Geloofsblijdenis, een van de vroegste belijdenisdocumenten, van voordat de kerk van Christus scheurde. Het is een bondig document, dat kernachtig het geloof in de Drieenig God verwoordt en geen ruimte biedt voor een horizontale interpretatie. Het document is in alle kerken ook onomstreden. Sterker nog, ook in de meeste gereformeerde kerken wordt bij de doop of

openbare belijdenis niet expliciet instemming gevraagd met de Drie Formulieren, maar juist met de Apostolische Geloofsbelijdenis.

Zou de ChristenUnie haar grondslag verankeren in het Apostolicum, dan laat ze haar geloofsbelijdenis niet vallen of doet ze die niet vervagen, maar verdiept ze deze, door haar anker te laten zakken tot de vroegste samenvattingen van wat het betekent om Christus te belijden.

Deze keuze zou niets afdoen aan de stelling uit de Uniefundering dat de gereformeerde belijdenis ‘ook voor het staatkundig leven wijsheid bevat’. Maar het is belangrijk voor de ChristenUnie om die wijsheid op een levendige manier in herinnering te roepen, met nieuwe woorden en bij voorkeur met expliciete verwijzingen.

In de Unieverklaring en in het Kernprogramma kan de wijsheid van de belijdenisgeschriften veel nadrukkelijker en explicieter een plek krijgen. Het is daarom aan te bevelen bij eventuele herziening van de Uniefundering ook een herziening van de Unieverklaring en het Kernprogramma te overwegen.

Een soortgelijke overweging gaat overigens op voor de eerste zin van de Uniefundering: ‘De ChristenUnie erkent Gods heerschappij over het staatkundig leven, dat de overheid door God is gegeven en in zijn dienst staat’. Dat begrip verwijst naar het besef dat God regeert: over hemel en aarde, over mensen, samenlevingen en staten. Die notie past ook in de grondslag. Maar voor zover dit betekenis heeft voor de overheidstaak kan deze betekenis beter worden uitgewerkt in de Unieverklaring en het Kernprogramma, zoals bijvoorbeeld de Commissie Kerndocumenten heeft gesuggereerd.¹⁰

De huidige verwijzing naar de Drie Formulieren van Eenheid *in de grondslag* staat op gespannen voet met de ambitie van de ChristenUnie om ruimte te bieden aan alle Bijbelgetrouwe christenen die haar missie delen om zich aan te sluiten. De politieke wijsheid van de gereformeerde belijdenis kan levendiger verwoord worden *in de missieverklaring* en in *het kernprogramma*.

Concluderend

1. De ChristenUnie fundeert haar politiek op een rotsvast fundament: Jezus Christus. Het is goed te bekijken of de *verwoording* van deze grondslag nog past bij deze tijd, zeker omdat de Uniefundering ooit geschreven is als verbindende grondslag van een samenwerkingsverband van twee partijen, die inmiddels al bijna vijftien jaar voortleven in één partij.
2. Er is reden om de taal van de Uniefundering te moderniseren, juist om deze van praktische betekenis te laten zijn. Om te beginnen zou niet gesproken moeten worden van een Uniefundering, maar van een grondslag.
3. De ChristenUnie fundeert zich op het geloof in Jezus Christus. Het is belangrijk deze geloofsbelijdenis zo te formuleren dat alle Christusbelijders zich daarin kunnen vinden. Daartoe lijkt het Apostolicum zich het beste te lenen.
4. De ChristenUnie heeft veel wijsheid ontleend aan de Drie Formulieren van Eenheid. Daarvan dient de partij zich rekenschap te geven, ook in de kerndocumenten. Daartoe lijken de Unieverklaring en het Kernprogramma het meest geschikt. Een bezinning op de Uniefundering dient gepaard te gaan met een bezinning op de Unieverklaring en het Kernprogramma.

Tegen de achtergrond van deze stellingen bestaan voor de ChristenUnie op hoofdlijnen in dit verband drie opties ten aanzien van de grondslag:

1. De tekst van de Uniefundering blijft ongewijzigd. Geen nood, de tekst werkt immers al jarenlang zonder levensgrote problemen.
2. De verwijzing naar de gereformeerde belijdenis vormt in de praktijk soms een reëel obstakel. De ChristenUnie kan de woorden ‘die door de Drie Formulieren van Eenheid wordt nagesproken’ uit de Uniefundering verwijderen. Een groot nadeel is dat de ChristenUnie dan niet meer expliciet verwijst naar deze waardevolle belijdenisdocumenten.
3. Een grondslagformulering kan, met dezelfde bedoeling, door de tijd heen anders worden geformuleerd. Dat leert de geschiedenis van de ChristenUnie en haar voorgangers ook. De huidige tekst was een grondslag voor een samenwerkingsverband. Een bezinning, vijftien jaar na dato, biedt een uitgelezen kans de tekst van de grondslag te vernieuwen.

Fundering vernieuwd

Ten slotte: hoe zou een de vernieuwde grondslag van de ChristenUnie er tegen deze achtergrond uit kunnen zien? Een denkrichting, nogmaals niet als slot op de discussie, maar met de bedoeling deze van een goede basis te voorzien.

Groot onderhoud van de grondslag zou kunnen neerkomen op:

- aanpassing van de taal, te beginnen door te spreken over een grondslag;
- verplaatsing van de verwijzing naar de gereformeerde belijdenis naar het Kernprogramma;
- een verwijzing naar het Apostolicum, volledig geciteerd, opdat direct helderheid wordt verschaft waar de ChristenUnie voor staat.

Grondslag ChristenUnie

De ChristenUnie fundeert haar politieke overtuiging en werk op de erkenning van Jezus Christus als Heer. Hij roept op tot navolging: in ons leven, in ons samenleven en in de politiek. De grondslag voor het denken en handelen van de ChristenUnie wordt gevormd door de Bijbel, het geïnspireerde en gezaghebbende Woord van God.

Als leden van de ChristenUnie belijden wij, met de gemeente van Christus van alle tijden en alle plaatsen:

Ik geloof in God de Vader, de Almachtige, Schepper van de hemel en de aarde.

En in Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon, onze Here;

die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria;

die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven, en begraven, neergedaald in de hel;

op de derde dag opgestaan uit de doden;

opgevaren naar de hemel, en zit aan de rechterhand van God de Almachtige Vader; vandaar zal Hij komen om te oordelen de levenden en de doden.

Ik geloof in de Heilige Geest.

Ik geloof een heilige, algemene, christelijke kerk, de gemeenschap der heiligen;

vergeving van de zonden;

opstanding van het vlees;

en een eeuwig leven. Amen

Verwijzingen

¹ Kars Veling, *Ankers Los. Een nieuw perspectief voor christelijke organisaties* (Groenlezing WI ChristenUnie; Amsterdam 2013).

² Op de LinkedIn-groep 'ChristenUnie netwerk' werd naar aanleiding van een blog van ds. Piet Houtman op mei 2012 een discussie gestart over de grondslag van de partij waarop tachtig reacties volgden. Naar aanleiding van de actuele partijdiscussie werd de discussie onlangs heropend.

³ Deze geschiedenis is bondig samengevat in Joop Hippe en Gerrit Voerman (red.), *Van de marge naar de macht. De ChristenUnie 2000-2010* (Amsterdam 2010).

⁴ Statuten GPV 1996, artikel 2; weergegeven in Hippe en Voerman 2010: 255. Vgl. B.P. Hagens, *Confessie of champagne* (serie Woord en wereld 23; 1994).

⁵ Statuten RPF 1992, artikel 3; weergegeven in Hippe en Voerman 2010: 255. Hierover schreef de RPF o.a. 'De betekenis van de belijdenisgeschriften', Stichting Kader en Vorming, Bert Roor, 1997.

⁶ Piet Houtman, 'De belijdenis voor de politiek' (blog www.piethoutman.net, mei 2012).

⁷ Ledencongres 12 mei 2012, resolutie 1. Het ledencongres spreekt uit dat 'rooms-katholieken die kunnen instemmen met de beginselen en de standpunten van de ChristenUnie, van harte welkom zijn als partijlid. Dat rooms-katholieke en protestantse partijleden in alle opzichten op gelijke voet staan, en de partij actief mogen dienen in politieke functies.'

⁸ Resp. Heidelbergse Catechismus vraag en antwoord 80 en Nederlandse geloofsbelijdenis artikel 18.

⁹ Joël Voordewind, *Ben ik nou gek? Idealen in crisistijd* (Heerenveen 2012); vgl. *DenkWijzer* (2006) nr. 2; (2008) nr. 4 en Veling 2013. Ook op de genoemde LinkedIn-discussie treft men deze signalen aan.

¹⁰ Advies Uniefundering, Commissie Kerndocumenten 2012. Deze zinnen hadden overigens geen plaats in de grondslagformulering van het GPV. Daarbij: bij de verwijzing naar de Drie Formulieren van Eenheid is nooit expliciet gemaakt of het daarbij ook gaat om het 'verkorte' of 'onverkorte' artikel 36 van de Nederlandse geloofsbelijdenis, dat stelt dat de overheid de taak heeft om 'de hand te houden aan de heilige bediening van de kerk, om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst, het rijk van de antichrist te vernietigen en het koninkrijk van Jezus Christus te bevorderen, het woord van het Evangelie overal te doen prediken, opdat God door een ieder geëerd en gediend wordt, zoals Hij in zijn Woord gebiedt'. Binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland is dit artikel in 1905 'verkort' door de betreffende passage te schrappen. Maar de Protestantse Kerk in Nederland, waarin de Gereformeerde Kerken opgingen, heeft – evenals verschillende andere kerkgenootschappen – de betreffende passage niet geschrapt uit de belijdenisdocumenten.